

AZ INTÉZMÉNYRENDSZER ÉS A CIVILEK

Szakmai körökben újra és újra különféle erősségű félelmek, jóslatok, vélekedések és véleménykülönbségek fogalmazódnak meg a kulturális intézményrendszer és a civil kezdeményezések, szerveződések ügyében.

A vita gyakorlatilag egyidős a civil világ születésével, talán pontosabban fogalmazva, a kiterjedésével, legitimációjával.

Elsősorban is le kell szögeznünk: a kulturális intézményrendszer és a civil szervezetek sem homogének; minőségbeli, tartalmi kérdéseken túl igen eltérnek szervezettségükben, hálózati szerepükben, hatókörükben, jogosultságukban, stb. Még akkor is, ha az intézményi, illetve civil világ körét – most témánkhoz közelítve – a kulturális szférára szűkítjük.

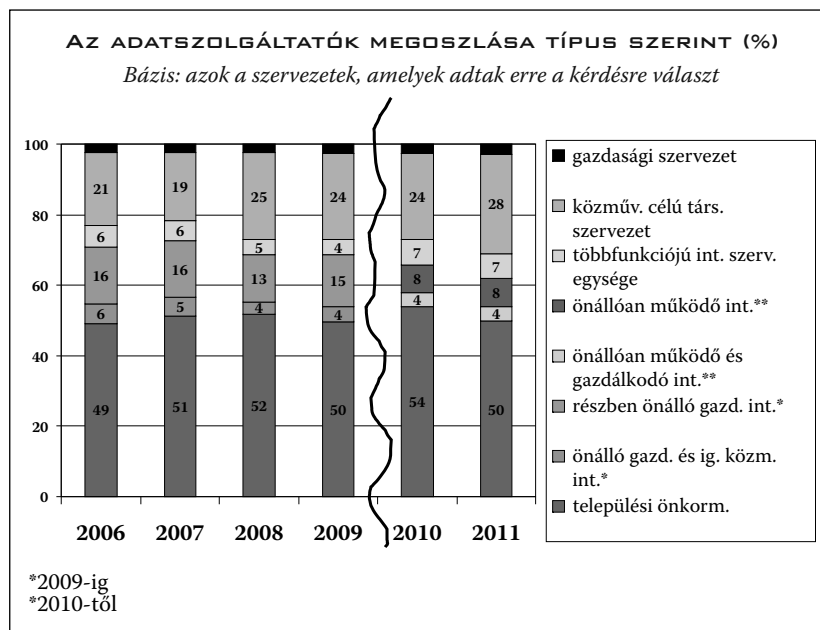
A kulturális intézményrendszernek történelmi és meghatározó szerepe van a magyar kulturális életben. Ez a szerepköre soha, semmilyen politikai berendezkedés esetén sem gyengült jelentősen. Tényszerű, hogy tartalmi kérdésekben a politika mindig is befolyásolta az intézményi világ működését, világosan kell látnunk, hogy befolyással volt ezekre a kérdésekre, mint ahogyan egyébként a tartalmi kérdésekkel összefüggő személyi kérdésekre is. Sőt, nem ritkán politikai, enyhítsük: állami, kormányzati hatásra akár a különféle kulturális ágazatok intézményi-szervezeti struktúrája is változott, többször azonos politikai berendezkedés esetén is.

A kulturális területen meglévő, illetve a közösségi művelődés területén a mai napig fennálló intézményi domi-

nancia tagadhatatlan. Minden eddigi kutatási eredmény ezt támasztja alá. Holott a szellemében rendkívül progresszív „A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló” 1997. évi CXL törvény, a közművelődés területén első formájában is lehetővé tette (települési szinten bizonyosan) a feladatok közművelődési megállapodásban való ellátását, illetve a társulási forma bevezetését. Még sem lett általános, hogy a civil szervezetek látnák el ezeket a közművelődéssel kapcsolatos feladatokat a településeken. A civil szervezetek jelen vannak a településeken, sokféle, nagyon

hasznos, a közösség életét gazdagabbá és élhetőbbé tevő tevékenységet látnak el, de igazán jelentős konkurenciát soha nem jelentettek a közművelődési intézményrendszer számára. A közművelődési feladatokat ellátó, folytató szervezetek tevékenységéről szóló statisztikai jelentések¹ vizsgálatánál, a legnagyobb számú jelentők minden vizsgált időszakban a települési önkormányzatok voltak.

Ez az adat önmagában még nem bizonyítaná az intézményi dominanciát. A következő adatsor azonban feltétlenül. A harmincezer fő alatti települések vizsgálatánál² a művelődési házak

Forrás: NMI, OSAP Statisztikai rendszer alapadatai. Talata-Dudás Katalin

1 OSAP Jelentés a közművelődési tevékenységet folytató szervezetek működéséről, nyilvántartási száma: 1438
2 MMIKL, 2008-2009.

Művelődési házak/szinterek fenntartó szerinti megoszlása (%)

Települési önkormányzat	88,6
Nonprofit szervezet	4,2
Közös fenntartású	2,2
Forprofit szervezet	1,4
Megyei önkormányzat	0,9
Egyház	0,5
Kisebbségi önkormányzat	0,4
Szakszervezet	0,0
Egyéb	1,3
Nincs adat	0,5
Összesen	100

és szinterek fenntartói 88,6%-ban a települési önkormányzatok voltak, és mindösszesen 4,2%-uk fenntartója volt nonprofit szervezet. Még ennél is elenyészőbb arányban (1,4%) szerepeltek a for-profit szervezetek fenntartóként.

Falvakban 53 db alapítványi, illetve egyesületi művelődési házat találtunk a statisztikai adatbázisban, városokban további 49 db működik.

Bár törvényi garancia erre lenne, korántsem jelentek meg önkéntes, civil erők, akik a közművelődés intézményi berendezkedését jelentősen és alapjában megreformálták volna. A törvény lehetőséget ad arra, hogy megfelelő feltételek megléte esetén az önkormányzatok közművelődési megállapodást kössenek megfelelő jogi személlyel, magánszeméllyel, ezek azonban nem elterjedtek. Korábbi vizsgálataink³ is rámutattak arra, hogy közművelődési megállapodásokat főként városokban készítenek. A kisebb településeken nagy gond a művelődési intézmények és a közösségi szinterek fenntartása, ennek ellenére ritkán alkalmaznak közművelődési megállapodásokat. Az önkormányzatok és a feladatellátás potenciális partnerei elvéve élnek a közművelődési megállapodásban rejlő lehetőségekkel. Amennyiben az önkormányzat intézményt biztosít, a feladatok ellátására nagyon ritkán köt megállapodást, még ha a településen működik is szervezet, amellyel köthető lenne ilyen. A 2007-es közművelődési statisztikai adatok alapján mindösszesen 320 közművelődési megállapodás született az országban, ez a szám jelentős mértékben nem változott a vizsgált időszak óta. A civil szféra, az önszerveződő közösségek és az egyesületek több helyen alkalmasak lennének a közművelődési feladatellátás

egészének vagy némely elemének ellátására, ilyen klasszikus megállapodásra azonban kevés példa akadt. A városokban kötött megállapodásokat gyakran a városrészi feladatok ellátására kötik, illetve a civil szervezetek számára juttatott támogatás megállapodás keretében való átadására. A megállapodások alapvetően civil szervezetek elhelyezésére, támogatására, valamint bizonyos programok megszervezésére jöttek létre, tehát nem a közművelődési feladatok ellátásának egészére. (A megállapodások lényegében a már meglévő gyakorlatot, a korábbi szokásokat szentesítik.) Ez a forma főként olyan nagyobb településekre jellemző, amelynek kiépült és működő közművelődési intézménye, intézményei, szakemberei vannak. (A feladatellátás egészére vonatkozó megállapodás megkötése inkább a kis-településekre jellemző.) Sok esetben a meglévő szerződések, az együttműködések nem nevezhetők megállapodásoknak, hisz nem felelnek meg a jogszabályi előírásoknak, nem tartalmazzák azokat a kötelező elemeket, amelyeket az 1997. évi CXL. törvény 79. §-a előír (pl. a díjazást, az érintettek körét, időtartamát, rendszerességét stb.) A kvázi megállapodások, inkább együttműködési szerződéseknek nevezhetők, amelyekben az önkormányzatok a civil szervezeteket, köröket, művészeti csoportokat nem az intézményi költségvetésben támogatják, hanem közvetlenül nyújtanak nekik támogatást, s erről a gesztusról születik valamilyen írásos dokumentum. Sosem volt jellemző, hogy a közművelődési feladatellátás terén komoly piaci érdekeltségek mozognának, csak néhány esetben akadt példa arra, hogy a közművelődési megállapodás megkötése előtt valós verseny-

helyzet lett volna. Legtöbbször nem is hiányhelyzet szüli meg a feladat kiadását, sokkal inkább a kínálati oldal (szolgáltató) kezdeményezi, a sokszor több éve meglévő tevékenység „kvázipiacát” teremtve meg a megállapodással, legitimálva, formalizálva egy meglévő működést. Ebből is következik, hogy nem jellemző az, hogy a különféle aktorok egymás alá ígérve leverik a feladatok ellátásáért járó díjat, hiszen a támogatói oldal épp azt a minőséget, folyamatos együttműködést díjazza a megkötött megállapodásban, amit a szolgáltató nyújtani tud. A megállapodásokat éppen ezért legtöbbször újból és újból megkötik, esetleges módosításokkal. A megállapodásokat az önkormányzatok leginkább civil szervezetekkel, egyesületekkel kötik. Bt-k, közhasznú társaságok, kft-k sokkal ritkábban fordulnak elő. Sokszor a korábbi közművelődési intézmények dolgozói lesznek kényszervállalkozók, alakulnak át céggé, béreiket dologi költségként jelenítve meg. A közművelődési megállapodásokat határozott időre kötik (5 év és egy év is előfordult a vizsgálatban). A meghatározott idő leteltével, de legalább évente, a felek egyeztetni szokták a teljesítések tényét. Az látható, hogy nem a szankciónak, inkább a korrekciónak alakult ki a gyakorlata. Nem mondja ki konkrétan egyik fél sem a megállapodásban vállaltak nem teljesítését. (Pl., ha nem tudta az önkormányzat tartani a támogatás folyósítását, a következő évben csökkentett feladatokra kötnek új, korrigált megállapodást.) A megállapodások kényes pontja a kellően képzett szakemberek biztosítása. Legtöbbször ezt a kérdéskört a megállapodásban nem is említik. Akadt példa azonban arra, hogy a korábban „szakavatott” vezető nélkül jól működő civil szervezetekben a megállapodás után a régebbi aktivitás pont a vezető miatt elkenyelmesedett. Egyébként is elmondható, hogy általában mindkét fél igen udvariasan ugorja át a megállapodásban lévő belső ellentmondásokat (Pl., ha a tárgyi és személyi feltételeket nem tudja biztosítani a támogató, cserébe a szervezeteket sem terheli erejükét meghaladó feladatokkal. Megelégszik azzal az eredménnyel, amit az általa bázis alapon nyújtott támogatással a szervezetek el tudnak érni.) Mindezek ellenére a kutatásban résztvevő szakmai közreműködők által

3 Hatástanulmány „A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről” szóló 1997. évi CXL. törvény közművelődést érintő szabályozásáról. A Hatástanulmány az OKM Közművelődési Főosztályának megbízásából készült a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus Kutatási és Fejlesztési Programok Főosztályán 2008-09-ben. Kézirat.

is kiemelésre került: a települési önkormányzatoknak ez a lehetőség előnyös szakmai és gazdasági megoldásokat jelent. Erősíti a civil szektort és színesíti a helyi kulturális kínálatot.

Az intézményi világ szereplőinek aggodalma a civilekkel kapcsolatban tehát elég alaptalannak tűnik. Annál is inkább, mert ugyan a törvényi szabályozás igen előremutatóan erre lehetőséget ad, nem nagyon mutatkozott komoly kihívója az önkormányzatoknak, az önkormányzati intézményeknek a közművelődési feladatokat illetően. Ez még valójában a kisebbik baj. A nagyobb baj az, hogy a közművelődési feladatok javainak fogyasztói nem nagyon látszanak mutatkozni. Nem arról van szó, hogy létezne egy jól megalapozott kereslet (fizetőképes avagy támogatásra szoruló), ahol az intézményrendszer és a civil szerveződések versenghetnének, sokkal inkább arról, hogy ezt az igényt egyelőre meg kell/ene teremteni. Legyen ez a magas kultúra javai fogyasztásának igénye vagy a közösségi művelődés akcióinak produktuma. Az erre vonatkozó látens igény – természetesen – szinte mérhetetlen. A súlyos gondok azonban a számok nyelvén is jól kimutathatóak. A magyar felnőtt lakosság 60%-a otthonülő, nem használja a kulturális intézményrendszert, ezen belül 43% passzív, kulturán kívüli élet él.⁴ Ezen a tényen egyáltalán nem segítenek a modern technika adta lehetőségek, mert a digitális kultúra javaihoz való hozzáférés esélyegyenlőtlensége bámulatos gyorsasággal teremtette meg az újabb szakadékokat a társadalmon belül. Ebből a fiatal generáció sem tudott kimaradni, ugyanúgy szenvedője az újonnan létrejött, más dimenziók szerint újratermelődött, de a régi dimenziókat is megtartó (ld. települési lejtő, anyagi kondíciók, iskolázottság, stb.) egyenlőtlenségnek. Az alapfokú végzettséggel rendelkezők 69%-a volt digitálisan analfabéta egy a fiatalokra nézve reprezentatív minta tükrében.⁵

Ezek az adatok arra mutatnak, hogy nem lehetséges még csupán a meglévő aktivitások, belső erők, akármilyen szinten megformálódó igények (egyén, család, közösség, település, nemzet) meglétére hagyatkozni. Amennyiben ezeknek valamely nyoma tetten érhető,

arra természetesen alapozni szükséges, ezeket erősíteni lehet, és semmiképpen nem lehet figyelmen kívül hagyni. De azt a tényt sem kerülhetjük el, hogy a széttöredezett, sajátos fejlődési képet mutató magyar társadalom nem olyan öntevékeny, nem olyan aktív, nem olyan tudatos, amelyet esetleg a mindenkori stratégiai tervezők vagy a törvényhozók feltételeznek. Bizonyosság erre például a tény, hogy a közművelődés törvényi szabályozásában lehetőségként adódó elemek, amelyek a közösségi gondolkozásra, aktivitásra alapoznak (ld. közművelődési megállapodások, közművelődési tanácsok, társulások együttműködések, stb.) nem igazán működnek. A normatív elemek valamelyest erősebb hatást gyakorolnak, ebben a kérdésben azonban a települési önkormányzatokat szólítja meg a szabályozás. Az önkormányzatok felelősségi köréből pedig természetesen inkább az intézményi működés adódik.

A rendszerváltást követően, a korszak társadalmi és jogi klímájának megfelelően megkezdődött a civil szervezetek alapításának dömpingje. A szektor dinamikus és folyamatosan bővült, egészen 1997-ig. Ezután az extenzív növekedés lezárult. Ezt követően a szervezetek szám stabilnak látszik, 65 ezres méretnél állt meg a növekedés, ennyi szervezet jött létre és stagnál Magyarországon. Ez természetesen azt jelenti, hogy ezen szervezetek számukat tekintve már nem, de összetételükben természetesen változnak, egyesek elhalnak, míg mások újra alakulnak.⁶ A szektor tevékenysége jelentős szerkezetváltozáson esett át. A kilencvenes években főként a szabadidős, illetve érdekvédelmi funkciók dominanciáját találták a kutatók, míg napjainkra ez a folyamat a fejlesztési és közművelődési alszektor megerősödésével zárul. A „keleties” profilból folyamatosan közelít a nyugat-európai modell felé. A közművelődési profilú szervezetek, a KSH adatgyűjtés alapján történő számítás szerint az összes szervezet 29%-át fedték le 2008-ban. Az idézett tanulmány nagyon plasztikus különbségeket mutat meg a civil aktivitás és gazdasági potenciál figyelembevételével, együttes mutatók szerint, földrajzi elhelyezkedés alapján. Egészen határozottan különül el az or-

szág nyugati és keleti fele. Gyakorlatilag Csongrád megye erős fejlődésén túl, 1996 és 2006 között jelentős elmozdulás nem volt az együttes mutató alapján, Pest megye, Bács-Kiskun megye, illetve a fejlődő Csongrád megye keleti határai éles határt vonnak. Ettől a képzeletbeli határvonaltól keletre lényegesen gyengébbek (az egy lakosra jutó jövedelem, a 100 lakosra jutó aktív kereső, a 100 lakosra jutó vállalkozások száma, az egy lakosra jutó szja mértéke, a felsőfokú végzettség vetített aránya, az ezer lakosra jutó nonprofit szervezetek száma, az 1%-ot felajánlók aránya, a felajánlások mértéke egy főre vetítve, stb.) tényezőkből képzett mutatók. Különösen érdekes, hogy Dél-Baranya, Somogy, Tolna más szempontok szerinti lemaradása (munkanélküliség, hátrányos helyzet, kulturális szolgáltatásokkal való ellátottság szerénysége, stb.) ezen mérések rendszerében nem mutatkozik.

A civil szervezetek megjelenése releváns volt a magyar közéletben, kiterjesztve ezt természetesen a közélet különféle szegmenseire. Hiszen nagy változást tudtak hozni ezen szervezetek települési, megyei, regionális, országos, és tematikusan fókuszált módokon, nyilvánvalóan ágazatai módszerek szerint is. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy a civil szervezetek rendszerváltozás utáni, legitim megjelenése mellett, ugyanezen időben az új forráselosztási szisztémák függvényében egy igen jelentős kvázi-civil szektor jött létre, amely létjogosultságát, már csak forrásérzékenysége kapcsán se firtassuk. Hol is vannak ezeknek a kvázi-civil szervezeteknek a csomópontjai? Először is az önkormányzatok mellett. Az önkormányzati működés mellett létező kvázi-civil szervezeteket kell említenünk elsősorban. Ezek működése persze bonyolult képet rajzol, tekintettel arra, hogy a helyi választások eredményei új és újabb formációkat hozhatnak létre, amely változásokat követik (vagy sem) a kvázi-civil szférában működő szervezetek. Ebből adódóan, a politikai vetéscsőgő következtében erősen körvonalazódik a civil, kvázi formációknak egy erős ellenzéki szereplehetősége. Sajnos a helyi döntési mechanizmusok vizsgálatánál nem elhanyagolható a civil világ mint ellenzéki puffer zóna működése. Ugyanazon

4 Hunyadi Zsuzsa: Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmód csoportok. Találkozások a kultúrával. MMI, Budapest, 2005.

5 Ságvári Bence: A net-generáció törésvonalai – kultúrafogyasztás és életstílus-csoportok a magyar fiatalok körében. In: Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000-2010. Szerk: Bauer Béla, Szabó Andrea. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2011.

6 Kákai László – Sebestyén István: A nonprofit szektor súlya és a gazdasági válság hatása Magyarországon. Civil Szemle, 2012/3.

okból, mint az önkormányzatok árnyékában, az intézmények árnyékában is kialakult egy civil, legyünk ösztintek, kvázi-civil szféra. Hogy képzeljük el ezt praktikusán: a kicsit is aktív szülők, kicsit is erre kapható tanárok alakítanak egy alapítványt, egyesületet. Ugyanezen metódus alapján a művelődési ház létrehoz maga mellé egy civil szervezetet, amelyben egyrészt formai, másrészt leginkább pályázat-technikai feltételeknek megfelelően valamely, a szervezet működésével alapjaiban összefüggő kör, közösség felvállalja, vagy felvállaltatják vele a civilség ügyét. Hasznos összekacsintások ezek. Jelentős forrásokat tudnak elérni ezek által.

Az intézményi világ és az önkormányzatok mellett működő kvázi-civil szervezeteken túl természetesen jelentős szerepet játszanak a valós kulturális tartalmú, „köz művelődési alapfeladatú” szervezetek, ahogyan a civilstatistika is nevezte őket. A kistélepülések köz kulturális ellátását, választékát elemző vizsgálatunkban, az ötezer fő alatti településeket kvantitatív vizsgálattal is felmértük.⁷ (Így az országos, összesített adatokon túl a falvakra nézve is vannak mutatóink a civil szervezetek tevékenységének néhány jellemzőjére.) A vizsgálatnak kiemelt szempontja volt (a kvalitatív módszereknél is figyelembe véve), hogy az egyes tevékenységfajtákat próbáltuk a különféle szervezők szerinti valós komplexitásukban leképezni. Keres-

tük a különféle intézmények, különféle társszektorok együttműködését, illetve ennek hiányát (szociális ágazat, egészségügy, családvédelem, segélyezés, iskolarendszer, közgyűjtemények, egészség, akciócsoportok, stb.). Az igazán sikeres, a település életében áttörő változást, fejlődést eredményező közösségi akciók egytől-egyig komplex akciók voltak. Olyanok, ahol a tevékenység nem maradt meg csupán az egyik vagy a másik hagyományosan elkülönülő szektorban, hanem egymás erejére építettek a projektekben. Ezekben a sikeres akciókban egyrészt a támogatási forma is komplex megközelítést igényelt, a pályázati kiírásnak, a forrás elérésnek megfelelően nem is lehetett a komplexitást elkerülni. Másrészt szükséges volt, hogy a település, közösség életét egy olyan markáns és karizmatikus vezető irányítsa, aki az efféle komplex gondolkodásra alkalmas, valamint meglátta annak szükségét,

hogy a belső folyamatok indításához feltehetően szükséges a külső szakértelem, amely szaktudást a projekt indításánál még nem nélkülözhetik, és képes is volt ezen erők elérésére és aktivizálására (pl. Máltai Szeretetszolgálat, Alapítványi Tanodarendszer stb.). Ezek voltak az igazán eredményes akciók, tevékenységek. A tevékenységek zömét azonban a megszokott intézményrendszerbeli széttagoltságban találtuk meg.

A települések 87%-ában működött legalább egy civil szervezet. A legkisebb (lélekszám szerint ezer fő alatti) települési kategóriában ez csak 81% volt. (A kérdezésnél megengedtük, hogy ne csak a formalizált, „bejegyzett” szervezeteket vegyék fel.) Az ezer fő feletti települések két csoportjában már nem volt jelentős különbség a civil szervezetek meglétében (96-97%). Nagyobb az eltérés a meglévő civil szervezetek számában. A kistélepüléseken átlagosan 2,2 db, az ezer-háromezer főseken

Milyen civil szervezetek, egyesületek, alapítványok működnek a településen? Kérjük, hogy a nem bejegyzetteket is sorolja fel!⁸

%	ezer fő alatti települések	1-3 ezer fős települések	3-5 ezer fős települések	összesen
Van legalább egy civil szervezet	81	96	97	87
Nincs egy sem	19	4	3	13
Átlag (db)	2,1	4,4	6,7	3,2
Átlag (db), ahol van művelődési ház	2,2	4,5	6,6	3,3
Átlag (db), ahol nincs művelődési ház	1,6	3,4	9,1	2,3

A települések hány %-án van ...-val foglalkozó civil szerveződések?

%	ezer fő alatti települések	1-3 ezer fős települések	3-5 ezer fős települések	összesen
Kultúra, szabadidős programok szervezése együtt	40	67	87	52
<i>Kultúra (pl. néptáncoktatás, olvasókör)</i>	26	42	69	34
<i>Szabadidős programok szervezése (pl. nyugdíjasklub, ifjúsági klub)</i>	27	49	62	37
Sport	33	68	69	47
Polgárőrség, őrzés-védés, tűzvédelem	38	60	56	46
Falu-/város-/területszépítés, fejlesztés	25	32	41	29
Oktatás, óvoda, bölcsőde támogatása, gyerekek támogatása, tehetséggondozás	15	39	46	25
Természetvédelem, természetjárás	5	16	30	11
Egészséggel kapcsolatos programok szervezése (véradás, ismeretterjesztő előadások)	8	9	16	9
Egyházi	4	9	8	9
Érdekvédelem	4	9	11	6
Nemzeti, etnikai kisebbségek segítése, képvisellete, számukra programok szervezése	4	8	11	6
Fogyatékkal élők segítése, képvisellete, számukra programok szervezése	2	4	11	3
Nagycsaládosok segítése, képvisellete, számukra programok szervezése	1	6	14	3
Egyéb	5	9	17	7

⁷ MMIKL. 2011-2012. (A kvantitatív vizsgálat az ötezer fő alatti települések reprezentatív mintáján készült.)

⁸ Talata-Dudás Katalin számításai alapján.

4,4 db, a három-ötezer lakosságú településeken pedig 6,7 db működő civil szervezetet találtunk. Természetesen az is érdekes, ezek a meglévő szervezetek mivel foglalkoznak a településeken, mi a fő profiljuk.

A települések több mint felében működött olyan civil szervezet, amely kulturális, illetve szabadidős programot szervezett. A lélekszám növekedésével a településeken egyre nagyobb arányban található ilyen típusú civil szervezeteket. Az ezer fő alatti kategóriában csak 40% volt az előfordulásuk, még a három-ötezer fő közötti kategóriában ez az arány elérte a 87%-ot. Ez tehát a leggyakoribb csoport. A sport és védelem (tűzoltó, biztonság, polgárórság, stb.) szintén elterjedt forma, az ezer és háromezer közötti lélekszámú falvak esetében nagyon hasonló arányokat láthatunk, mint a kulturális, szabadidős szervezeteknél. Hasonlóan népszerűek még a sport tevékenységgel foglalkozó szervezetek. Az óvodát, iskolát támogató alapítványok az ezer fő alatti településeknek csak 15%-án jöttek létre. Feltételezhető, hogy ezen települések nem mindegyikében működik ilyen intézmény, a környező nagyobb települések oldják meg az iskoláztatás, óvodáztatás kérdését. (Ezzel együtt a tehetséggondozás, az ingázás ügyére lehetnének válaszok, de úgy látszik erre nem a civil szervezetek reagálnak.)

A civil szervezetek tagjainak száma erősen összefügg a település lélekszámával. Az ezer alatti kategóriában az átlagos taglétszám 62 fő, az ezer és háromezer közötti településeken 145 fő, míg a legnagyobb (3-5 ezres kategóriában) 277 fő. A vizsgált falvakban átlagosan kb. száz fő alkot egy civil szervezetet.

A kis települések 66%-ban legalább egy szervezet kapcsolatban állt a művelődési házzal. Ahol volt népművelő, különösen, ha teljes állású, a kapcsolat valószínűsége erősebb volt (78%). A nagyobb településeken nagyobb annak az esélye, hogy a művelődési ház és a civil szervezetek között kialakul együttműködés. A legvalószínűbb a kapcsolat megléte a háromezer fő feletti, főállású népművelőt alkalmazó falvakban. A vizsgált falvak átlagosan 72%-án működött valamilyen szintű kapcsolat a művelődési ház/szintér és a különféle civil szervezetek között.

Más oldalról megközelítve a kérdést, az ezer fő alatti településeken a szervezetek több, mint fele állt kapcsolatban a művelődési házzal. Ez az

arány szintén a települések méretével együtt emelkedett. A legnagyobb településkategóriában a civil szervezetek 20%-a nem volt kapcsolatban a közművelődési intézménnyel, még akkor sem, ha teljes állású népművelő volt a településen. Ennél a kérdésnél természetesen nem csak a kulturális, közművelődési alaprofilú civil szervezeteket vettük alapul. Feltételezhetően, ha csak a kulturális civileket vizsgáltuk volna, kevesebb szervezet maradt volna ki a kapcsolattartásból.

A kapcsolat meglétének tényén túl, természetesen igen nagy jelentősége van annak a kérdésnek, hogy vajon mi-ből áll a kapcsolattartás. A következő táblázat az összes kapcsolat megoszlást mutatja típusonként és településméret szerint.

Minden településtípusban a kapcsolattartás leggyakoribb formája az a segítség, hogy az intézmény termet, illetve infrastruktúrát ad a civil szervezet számára. Az összes kapcsolat egynegyedét teszi ki a szakmai segítségnyújtás

Körülbelül hány tagjuk lehet? – A településen működő szervezetek ossztaglétszáma
Bázis: ahol van legalább egy civil szervezet

%	ezer fő alatti települések	1-3 ezer fős települések	3-5 ezer fős települések	összesen
1-25 fő	27	6	3	18
26-50 fő	20	10	9	15
51-100 fő	31	23	9	26
101-250 fő	14	40	37	25
251-500 fő	2	11	23	7
500 fő felett	0	3	17	3
nem tudja, nincs válasz	6	7	3	6
átlag (fő)	62	145	277	109

A településen legalább egy szervezet kapcsolatban áll a művelődési házzal
Bázis: ahol van művelődési ház és működik civil szervezet

	ezer fő alatti települések	1-3 ezer fős települések	3-5 ezer fős települések	összesen
átlag	66	77	94	72
ahol van népművelő	68	85	93	81
ahol van teljes állású népművelő	78	81	96	84

A szervezetek hány %-a áll kapcsolatban a művelődési házzal?
Bázis: ahol van művelődési ház és működik civil szervezet

	ezer fő alatti települések	1-3 ezer fős települések	3-5 ezer fős települések	összesen
átlag	55	61	79	59
ahol van népművelő	61	69	79	68
ahol van teljes állású népművelő	65	68	80	70

Az összes kapcsolat megoszlása típusonként
Bázis: a településen működik civil szervezet és van művelődési ház

	ezer fő alatti települések	1-3 ezer fős települések	3-5 ezer fős települések	összesen
termet, infrastruktúrát kap	54	60	60	57
szakmai segítséget kap (pályázatírásban, szervezésben, megalakulásában, stb.)	25	25	32	26
pénzzel támogatja	16	10	6	12
népművelő is tag a szervezetben	3	4	2	3
egyéb	0	1	0	0
összesen	100	100	100	100

a civil szervezetnek. (A segítség pályázatírásban, szervezésben, az alakulásnál eljáró segítő bábáskodásában realizálódik.) A népművelők többnyire nem tagjai ezeknek a civil szervezeteknek, formálisan legalábbis nem. A pénzzel való támogatásnak sincs nagy gyakorlata. Egyrészt az intézmények maguk is az önkormányzati támogatásból élnek, másrészt az önkormányzatok általában közvetlenül szeretik támogatni a különféle civil szervezeteket. A kisebb településeken gyakoribb, hogy a kapcsolatrendszerben megjelenik a pénzbeli támogatás. (Érdekes lenne mélyfúrászerű vizsgálatot végezni egyes települések átfogó kapcsolatrendszerében, ennek a módszerére a terepmunka megfelelő. Ezzel a módszerrel lehetőség lenne a kapcsolatok kölcsönösségét és viszonyosságát is vizsgálni.)

A kvalitatív vizsgálat mélyinterjúit elemezve nem találtunk jelentős különbségeket az intézményi világ kínálata és a lakossági, civil, egyházi, egyéb szervezetek kínálata között. Amennyiben volt intézmény a településen, az szolgáltatta a hagyományos alapkinálathoz anyagiak és az érdeklődés függvényében. Az egyházi kezdeményezések, civilek, magánakciók színesítették, gazdagították, kiegészítették a kínálatot, és ezek pozitívan hatottak a települések egészének kínálatára. A civilek jól reagálnak a réteg, csoport igényekre, amelyekre a hivatalos (intézményi szféra) energia, forrás hiányában nem tud mindig kielégítő válaszokat adni (pl. galambtenyésztés, horgászat, crossbiciklisek, nagycsaládosok stb.).

Sem a kvalitatív, sem a kvantitatív vizsgálat eredményei nem támasztották alá a civil szervezetek közkulturális kínálatának és a közművelődési intézményrendszer tevékenységének konkurens szerepkörét a kistelepüléseken.

Amennyiben a szabályozórendszer nem változik nagyon jelentősen, esetleg a finanszírozási technikák nem kerülnek teljes körűen átalakításra, a civil világ nem lesz a kulturális intézményrendszer lehetséges helyettesítője. Az alapvető működési mechanizmusa, sajátosságai, szándékai, alapelvei miatt is teljesen más a civil szervezetek működése, mint az államilag, önkormányzatilag finanszírozott intézményrendszeré. Talán a szűkös források miatt erősödik fel a versenyhelyzet vélelmezése. Ezekben a forrásokért folytatott érvényesülési helyzetekben az állami, önkormányzati világ egyéb intézményi is jelen vannak, amelyek nem egyszer

sokkal erősebb érdekérvényesítő képességgel bírnak, sőt legtöbbször erősebb versenytársak is, mint a civil világ szereplői.

„Az újratervezés a kultúrában – 2014.” című konferencián 2013. májusában Hiller István, Karácsony Gergely és L. Simon László vett részt, egy kerakasztal-beszélgetésen a kultúrpolitika aktuális kérdéseit járták körül. Természetesen különféle módon közelítették meg az érintett témákat, egy-két alapvető kérdésben azonban konszenzusra jutottak. Nevezetesen, többek között abban, hogy a magyar kulturális intézményrendszer a kulturális élet egyik legalapvetőbb szegmense. Napjainkban azonban éppen az a legnagyobb probléma, hogy az emberek jelentős része nem kerül be ezekbe az intézményekbe, így gyakorlatilag az ezekben eljuttatott források egyre kevesebb ember számára lesznek hasznosak. (A kulturális intézményrendszeren elsősorban a magas kultúrát közvetítő intézményeket, a színházakat, hangversenytérmeteket, közgyűjteményeket, stb. értve.) Ezekbe az intézményekbe kerül az éves kulturális költségvetés túlnyomó része, miközben a lakosság igen keskeny rétege élvezi ezek javait. (Gondoljunk csak a felnőtt, magyar lakosságnak arra a hatvan százalékára, amely nem használja a magyar kulturális intézményhálózatot, beleértve

a közművelődési intézményeket is.) A beszélgetésben expressis verbis elhangzott, hogy a legfontosabb feladat, hogy legyen egy beavatató időszak, egy beavatató tevékenység, amely alkalmassá teszi az embereket a kultúra javainak befogadására, amely lehetővé teszi az érdeklődés felkeltését, az igényt a kulturális intézményrendszer látogatására, legyen az a klasszikus, avagy az alternatív intézményrendszer része.

A közművelődési intézményrendszer klasszikusan ennek a politikusok által emlegetett, hívjuk mi is „beavatató időszaknak” a megélésére alkalmas terep, a legkönnyebben elérhető kulturális intézményfajta, amely hozzáférhető a magyar települések meghatározó részében. A közösségi művelődés módszerei, formái, akciói segítségével pedig a magas kultúra befogadásának előkészítésén kívül a társadalmi, közösségi működések még mélyebb szövetébe tudunk lejutni, amely hatások, a célok szerint sokat segíthetnek az olyannyira szándékolt társadalmi integráció erősítésében; a kooperáció kialakításában, gyakorlásában, amely folyamatok mind a sikeresebb társadalmi együttélés garanciáit jelentik. Ennek eléréséhez természetesen az intézményi világ és a civil világ aktorainak közös együttműködése szükséges, amely együttműködés, értelemszerűen cél és eredmény is egyben.

Sugovica Foltkör, rekord varrás

G. FURULYÁS KATALIN (Budapest, 1967.) szociológus, tanár, a Nemzeti Művelődési Intézet kutatója, a Stratégiai és Fejlesztési Főosztály főosztályvezető-helyettese. Jelentősebb önálló publikációk: Egyedül a kisvilágban; Polgármesterek, népművelők; Falunapok; Steiner-ház. Eddigi, fontosabb kutatási témái: a közösségi művelődés tartalmi kérdései, a közművelődés és az önkormányzati működés kapcsolatrendszere, a közművelődés jogi szabályozásának hatásai, a falusi ünneplési szokások változása, az elnéptelenedő falvak sajátos kulturális jelenségei.